

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 94(100)''1914/1918'':82(049.32)

Микола Глібіщук,
Дар'я Сімаченко

Рецензія на кн.:

Фассел П. Великая война и современная память / П. Фассел. – СПб.: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2015. – 470 с.

У західній історіографії Першої світової війни було чимало праць, які суттєво вплинули на вивчення цього глобального військово-політичного конфлікту. Скажімо, книга «Серпневі гармати» званої американської дослідниці Барбари Такман, яка побачила світ у 1962 р., докорінно змінила погляд на причини війни 1914-1918 років¹. Про значущість і популярність цієї праці свідчить той факт, що з початку 1960-х рр. вона була перевидана на Заході більше десяти разів. Ще одним таким прикладом є дослідження відомого німецького науковця Фріца Фішера про

© Глібіщук М., Сімаченко Д., 2018

Глібіщук Микола Васильович - кандидат історичних наук, асистент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Сімаченко Дар'я Ігорівна - студентка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, спеціальність «Історія та археологія».

цілі кайзерівської Німеччини у Великій війні 1914-1918 років². Адже у цій монографії Фішер запропонував зовсім інше бачення геополітичних амбіцій Німецької імперії у Першій світовій, через що зазнав чималої критики у ФРН в 1960-1970-х рр. Однак з плином часу його підхід почав набувати визнання серед інших науковців.

Рецензована книга американського літературознавця та історика Пола Фассела «Велика війна і сучасна пам'ять» також належить до когорти робіт, у яких було запропоноване нове трактування Першої світової. Хоча вперше це дослідження було опубліковане у далекому 1975 р., проте переклад російською мовою з'явився тільки в 2015 р. У даній праці автор дослідив британський досвід війни на Західному фронті впродовж 1914-1918 рр., приділивши особливу увагу різним літературним засобам, за допомогою яких її запам'ятали і умовно міфологізували. Фассел побудував свою роботу на основі творів відомих британських поетів і письменників, які увіковічили пам'ять про Велику війну 1914-1918 рр. як історичний досвід, наповнивши його художнім змістом та обрамленням.

Також слід сказати, що монографія Фассела викликала жваву дискусію серед західних фахівців історії Великої війни. Без перебільшення ми можемо констатувати, що західноєвропейська наукова спільнота після публікації цієї праці розділилася на два табори – прихильники підходу американського вченого та його противників. Зазначимо, що протилежне бачення оцінок і висновкам Фассела, запропонував у своїй роботі відомий зарубіжний історик Джей Вінтер³.

Структура цієї праці складається зі вступних слів російського дослідника Бориса Колоніцького та американського науковця Дж. Вінтера, передмови автора, дев'яти розділів, висновку та переліку рекомендованої літератури.

У вступній частині Б. Колоніцький і Дж. Вінтер приділили увагу ролі, яку відіграла ця праця для майбутніх істориків та задала нові підходи у вивченні цього конфлікту. У передмові П. Фассел зупинився на цілях книги, одна з яких – продемонструвати як Перша світова створила важливі політичні, риторичні і художні основи для

майбутніх поколінь (с. 21). Адже ця війна, з одного боку, опиралася на успадковану міфологію, з іншого – створила власну, і ця остання є невід’ємною частиною нашого сучасного життя (с. 21). Також Фассел зазначив, що він свідомо не розглянув військовий досвід британських солдат на інших ділянках фронту і головний акцент у його роботі це «окопна війна» (с. 22).

Перший розділ американський історик присвятив іронічному сприйнятті англійськими вояками світової війни 1914-1918 рр. Умови, в яких воювали не лише солдати армії Великої Британії, були унікальними, адже в історії людства ніколи раніше не існувало феномену позиційної війни. Автор влучно навів цитату одного з вояків Першої світової: «Якщо тут і була радість, то це радість, яка вже давно померла; якщо є посмішки, то вони сповнені сарказму» (с. 24). Ми поділяємо авторські судження про те, що іронія, яка передалася у пам’ять нових генерацій про усі події Великої війни 1914-1918 рр., перетворилася у невід’ємну частину сучасного уявлення про будь-яку війну (с. 60).

У другому розділі Фассел акцентував увагу на труднощах, з якими зіткнулися англійці на Західному фронті впродовж 1914-1918 рр. Також автор слушно зазначив, що втома від бойових дій, які почалися влітку 1914 року, призвела до появи відчуття безкінечності війни серед британських вояків, яке починаючи з 1916 р. все більше зростало.

Третю частину книги американський дослідник присвятив висвітленню таких настроїв серед британських солдат, як ворожість та ненависть. На його думку, ці настрої стали лінією розлому, що виникла між фронтом і тилом в роки війни. Для більшості вояків вона стала своєрідним рубіконом між «своїми» та «чужими».

У наступній частині Фассел зосередив увагу на міфах і ритуалах, які виникли на Західному фронті упродовж 1914-1918 років. Автор навів численні вигадки, що користувалися популярністю у британській армії. Зокрема, про канадського вояка, якого розп’яли німецькі солдати, про спеціальну машину для спалювання вбитих солдат у німецьких збройних силах тощо.

П'ятий параграф західний дослідник вирішив приділити впливу Першої світової на англійську мову і літературу. Скажімо, Фассел вказав та проаналізував деякі літературні форми і прийоми, які сформувалися у 1914-1918 рр. та використовуються сучасними англійцями як у написані художніх творів, так і в повсякденному житті.

У шостому розділі автор репрезентував взаємозв'язок між театром та Великою війною 1914-1918 рр. Ключову тезу, яку розкрив американський вчений у цій частині, полягала у тому, що багатьом англійським солдатам це військове протистояння уявлялося як своєрідне театральне дійство. Адже у цьому конфлікті брали участь люди, які лише тимчасово виконували роль вояків. Учасники цієї війни не могли повірити у те, що є «виконавцями цього вбивчого дійства» (с. 257).

Сьомий параграф свого дослідження Фассел присвятив уявленням британських солдат про ідеальне життя після завершення Першої світової, де буде панувати мир і спокій. Як зауважив автор, це був типовий для англійців спосіб виплеснути із душі усі жахіття Великої війни і одночасно сховатися від них за допомогою своєї уяви (с. 310). Чимало місця він приділив символам, які ми асоціюємо з війною 1914-1918 рр. Скажімо, чому сьогодні червоні маки на Заході ототожнюються з Першою світовою.

У восьмому розділі американський історик на основі тогочасних віршів, прози проаналізував проблематику сексуальності і Великої війни 1914-1918 рр. Також автор акцентував увагу на тематиці гомосексуальних почуттів серед солдатського середовища у армії Великої Британії. Фассел зумів продемонструвати це на літературній спадщині Уілфреда Оуена, який був сучасником тих подій.

У наступній частині автор зупинився на історичній пам'яті про Велику війну 1914-1918 рр. і як вона вплинула на сучасне британське суспільство. Багато традицій, звичок, явищ, які беруть свій початок з 1914 р., існують і сьогодні. Зокрема, деякі страви англійської національної кухні, носіння наручного годинника, праця британців на присадибних ділянках, остаточний перехід на паперові гроші, окремі норми законодавства тощо.

Проте не зважаючи на усі позитивні враження від рецензованої праці, хотілося б вказати на деякі її вади.

У передмові до книги Фассел зазначив, що в основу для написання цього дослідження стала літературна і мемуарна спадщина таких знаних британських літераторів, як Зіґфріда Сессуна, Роберта Грейвза, Едмунда Бландена, Девіда Джонса, Ісаака Розенберга, Уїлфреда Оуена та інших. До того ж більшість цих діячів належали до вищих шаблів тогочасного англійського суспільства. Однак у його праці не так часто зустрічаються посилання на роботи маловідомих британських поетів і письменників. На нашу думку, залучення їхнього літературного спадку дозволило б дещо скоригувати деякі авторські судження і оцінки.

Ми вже згадували на початку нашої рецензії, що у своїй праці автор проаналізував британський досвід війни на Західному фронті упродовж 1914-1918 рр. Однак ця книга відображає чоловіче бачення цього конфлікту і не враховує жіночого погляду. Адже у цій війні чимало жінок було залучено до складу британських збройних сил (медсестри, робота у комунікаційних структурах тощо). Фассел чомусь не залучив до свого дослідження цю частину джерел. На наш погляд, у цій роботі не бракувало б співставлення між чоловічим та жіночим сприйняттям подій Великої війни 1914-1918 рр.

Однак усі перераховані недоліки суттєво не вплинули на позитивне враження від книги Пола Фассела, яка є прикладом сумлінного наукового дослідження. Тому праця знаного західного вченого буде цікавою для тих, хто прагне більше дізнатися про вплив Великої війни 1914-1918 рр. на сучасне західне суспільство.

Примітки:

¹ Tuchman B. The guns of August. – New York, 1962. – 575 p.

² Fischer F. Griff nach der Weltmacht: Die Kriegzielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914–1918. – Droste, 1961. – 896 s.

³ Winter J. Remembering war: the Great War between memory and history in the twentieth century. – London, 2006. – 351 p.

Глібіщук М.В., Сімаченко Д.І.

Надійшла до редколегії 04.12.2018 р.